

כ"ו תשרי, תשע"ג, 12.10.2012

גיליון מס' 329

פרשת בראשית

הטלת האשמה על האחר – בריחה מאחריות או שלב ראשון בתהליך התשובה?

מתורתו של הבן איש חי

מאת ד"ר חזי כהן, קיבוץ מעלה גלבוע

סיפור גירוש אדם וחווה מגן העדן מציב בפנינו את סיפורו של כל האדם בעולם הזה. בעקבות החטא נפגמה האינטימיות בין אדם וחווה לבין הקב"ה, והם יצאו לחפש אותה מחדש ברחבי תבל. מקובלת התפיסה שתגובתם של חווה ובעיקר זו של אדם הראשון לדברי ה' היא בעייתית, ואפילו נתפסת לעיתים כבעיה חמורה אף יותר מאכילת פרי עץ הדעת. חוסר יכולתם להכיר בחטאם ולהודות בכישלון נתפס כבעיה עמוקה שאינה מאפשרת תיקון בעתיד. יסוד הדברים בפשוטו של מקרא. האדם מאשים את האישה בחטא ואולי אף את הקב"ה "וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִוא נָתַתָּה לִּי מִן הָעֵץ וְאָכַלְתִּי" (בראשית ג' יב). בהמשך מגלגלת האישה את האשמה על הנחש "וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַנָּחַשׁ הִשְׁיֵאֲנִי וְאָכַלְתִּי" (יג). על רקע זה מפתיעה גישתו של הרב יוסף חיים, הבן איש חי, לסוגיה זו.

"וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים לְאִשָּׁה מַה זֹאת עָשִׂית וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַנָּחַשׁ הִשְׁיֵאֲנִי וְאָכַלְתִּי" [בראשית ג' יג]. נראה לומר בסיעתא דשמיא בא הכתוב להודיע גודל חסדו יתברך, שהוא מלמד לאדם לטעון טענה שינצל בה מן הכליה ויתקיים עד שישוב ורפא לו. והוא כי באמת אם אדם חטא אין לו תקנה ולא ישאר לו חיות בעולם כדי שיעשה תשובה ונרצה לו. אמנם השם יתברך תולה תוקף העון באותו המסבב לאדם לעשות העון, ובזה יקל מעליו כובד פשעו שיאריך לו זמן בעולם הזה עד שישוב ורפא לו...

וכן הענין כאן רצה הקב"ה שתהיה חווה תולה עון שלה בהמסבב הוא הנחש כדי להקל מעליה העונש, ולא יהיה לה כליה אלא יאריך לעשות תשובה. והוא יתברך עשה לה התעוררות בדברים אלו, שאמר לה "מה זאת עשית?" שתתלה עונה בהמסבב...

עוד יוסף חיי, בראשית, עמ' לה- לו, ד"ה "וַיֹּאמֶר ה'".

לדעת הבן איש חי, ה' הוא שעורר את חוה להסיר את האחריות ממנה ולהעבירה לנחש. הוא רואה בהעברת האחריות אל האחר את תחילתו של תהליך התיקון. המטיל אשמה על רעהו מודה בעצם שהמעשה עצמו הוא שלילי. אמנם אין הוא מסוגל ברגע זה ליטול את מלוא האחריות על מעשיו ולהודות בכישלונו, ועל כן הוא מאשים את חברו במעשיו, אולם בעצם הטלת האשמה על האחר נעשית הפרדה בין החוטא לחטא. במעשה זה יש הצהרה סמויה של תשובה. חבוייה תשובה שכזו אפילו מפני המתרץ עצמו, אך בכל זאת יש כאן גרעין שיש לפתחו לכדי תשובה מלאה. אין כאן התבוססות בחטא, כפי שראו זאת אחרים, אלא שלב ראשון בתהליך ארוך. אמנם אין להסתפק בו, שכן אם הדברים ישארו כך, אזי כל שיש בידינו הוא מצב של אי נטילת אחריות – שהוא בבחינת הוספת חטא על פשע. אולם אם זהו השלב הראשון - אזי יש בו פוטנציאל לשינוי אמיתי.

בדבריו אלה מגלה הר"ח רגישות רבה כלפי חולשה האנושית מוכרת וידועה של הטלת האחריות על האחר. תחת הביקורת הוא מציע לראות בגלגול האחריות ניצנים של תהליך חיובי. גישתו יכולה לשמש אותנו כשאנו פוגשים אדם המתרץ את מעשיו ומטיל האחריות עלינו. התגובה הטבעית היא הפגנת כעס כלפיו. במקום זאת מציע הבן איש חי לראות בו 'איזה מעט טוב' ולחוש מבעד למסווה את הסתייגותו מן המעשה. אף שהדברים אינם מספקים - תחילתו של תהליך חיובי יש כאן. כל זאת כמובן אם המדובר בשלב ראשון שאחריו יודה האדם בטעותו ולא כשלב סופי בו שחרר עצמו מאחריות כשהעביר אותה לאדם אחר.

ד"ר חזי כהן, ד"ר למקרא, מלמד תנ"ך ומתורתו של הבן איש חי בישיבת מעלה גלבוע ובמדרשת עין הנצי"ב וכן באוניברסיטת בר אילן. נשוי להדס ואב לארבעה. מתגורר בקיבוץ מעלה גלבוע.

אפשר לקבל את דף פרשת השבוע של הקיבוץ הדתי בדואר אלקטרוני או לראות אותו באינטרנט באתר של תנועת הקיבוץ הדתי בכתובת: www.kdati.org.il/parashat/hashavua.htm כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il ולרשום subscribe בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב unsubscribe בשורת הנושא. תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il אתר האינטרנט של הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il